

mateixa. La virginitat permet a l'home superar els condicionaments que li comporten la corporeïtat i la sexualitat i acostar-se a la seva condició originària, o, dit altrament, anticipar l'escatologia. La reflexió de Gregori en aquest tractat està mostrant ja l'antropologia teològica que més endavant desenvoluparà en les seves obres.

En el fons, la vida en la virginitat permet una veritable vida filosòfica perquè «cal donar més importància a la impassibilitat de l'ànima que a la puresa corporal» (V); és el camí millor per arribar al fi últim desitjat, a l'autèntica felicitat que consisteix en la contemplació de la infinita bellesa de Déu i a la unió amb Ell. Per a viure aquesta vida cal que tot sigui moderat per la virtut de la templança perquè així assolirà l'ús correcte de les passions humanes.

Els encapçalaments dels dos darrers capítols de l'obra del Nissè, ens donen encara un tast de la genialitat que s'amaga en tot el tractat. Diu el primer: «No s'ha de practicar l'ascetisme més enllà del que és necessari: l'excessiva condescendència amb el cos i el seu càstig immoderat s'oposen igualment a la perfecció de l'ànima» (XXII). Cal trobar, per tant, el punt mitjà i anar alerta a no deixar-se arrossegar cap a cap dels dos extrems, perquè tots dos són perniciosos i allunyarien de l'objectiu que es vol aconseguir. És per això que, en encapçalar el darrer capítol, diu que «qui vulgui aprendre com s'ha de viure exactament aquesta vida cal que sigui instruït per algú que hagi viscut així» (XXIII). La referència és a Basili i a les seves comunitats per a les quals havia escrit les *Regles*. Cal seguir la figura d'un guia, i aquest no és altre que el mateix Basili que és proposat com a model de discreció i de virtut.

Ja es veu que estem davant d'una obra teològica de primer ordre, que s'inscriu en la lloança que, de manera ininterrompuda l'Església fa de la virginitat, que supera molt les reflexions anteriors i prepara aquelles que vindran. És una obra cabdal.

No podem fer res més que acabar agraint de nou al P. Vives i a la Fundació Bernat Metge aquest lloable servei als estudis patristics i a la cultura catalana de veritat.

Joan Torra Bitlloch

Francesc EIXIMENIS, *Dotzè llibre del Crestià. Primera part, volum primer*. Edició de Xavier RENEDO, coordinació de Sadurní MARTI, amb la col·laboració d'Enric BASSEGODA, Miriam CABRÉ, Montserrat GALI, Jorge GARCIA LOPEZ, Daniel GENIS, David GUIXERAS, Eva IZQUIERDO, Jordi LLORCA, Rafael Ramon NOGALES, Francisco J. RODRIGUEZ RISQUETE, Raquel ROJAS i Jaume TORRO (Obres de Francesc Eiximenis 1), Girona: Universitat de Girona – Diputació de Girona 2005, LXVIII + 622 pp.

La Comissió editora de les Obres de Francesc Eiximenis té prevista l'edició del *Dotzè del Crestià* en quatre volums (i dues parts: dos per a cada part). Els dos volums (OFE, 3 i 4) de la segona part foren publicats els anys 1986 i 1987 respectivament. El volum que ara presentem (OFE, 1) comprèn els capítols 1-212. Restà, doncs, un sol volum (OFE, 2). És una molt bona notícia la publicació d'aquest volumàs, perquè representa la represa de l'edició del *Dotzè*. Felicitats, doncs, a l'editor, Xavier Renedo, i als seus col·laboradors, coordinats per Sadurní Martí; i, també, a la Comissió editora. El lector interessat pot trobar informació general sobre el projecte i en particular sobre les característiques de l'edició en la presentació de Josep Perarnau i Espelt, *Progetti di*

edizione catalane di Arnau de Vilanova, Joan de Rocatalhada e Francesc Eiximenis, dins *Editori di Quaracchi. 100 anni dopo. Bilancio e prospettive*. Atti del Colloquio Internazionale. Roma 29-30 Maggio 1995. A cura di Alvaro Cacciotti e Barbara Faes de Mottoni (Medioevo, 3), Roma, Edizioni Antonianum, 1997, pp. 367-372; i en les recensions publicades dins l'ATCA VI (1987) 359-362; i VII/VIII (1988-1989), 344-346.

La Introducció (IX-LXVIII), redactada per X. Renedo, S. Martí i D. Guixeras, és dedicada a descriure els manuscrits i els incunables, presentar el contingut del *Dotzè* i situar-lo en el conjunt del *Crestià*, i a plantejar els problemes relatius a la datació del *Dotzè*. El manuscrit pres com a base de l'edició és el de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, ms. Sant Cugat 10, probablement dels darrers anys del segle XIV. Els altres testimonis són el manuscrit de la Biblioteca Nacional de París, ms. esp. 9, de mitjan segle XV; el còdex de l'Arxiu Episcopal de Vic, ms. 188 (olim 7079), de la segona meitat del segle XV; i l'incunable de Lambert Palmart de l'any 1484 (és l'únic testimoni que ha transmès, al final de la primera part del *Dotzè*, els set capítols palinòdics que Eiximenis hauria afegit l'any 1391). En el segon volum de la primera part hom tindrà també en compte per a l'edició del *Regiment de la cosa pública* (capítols 357-395) l'incunable de Cristòfor Cofman.

El *Crestià* fou pensat per Eiximenis com una gran enciclopèdia dividida en tretze llibres que havia de seguir l'esquema tradicional de la caiguda i la redempció de l'home. El *Primer del crestià* és dedicat a exposar «com lo crestià és per nostre senyor Déu posat en gran estament»; el *Segon* i el *Terç* expliquen la caiguda de l'home; els deu llibres restants havien d'explicar «com l'hom axí caigut és, per la gran misericòrdia de nostre senyor Déu, rellevat e ajudat e reparat fort copiosament e piadosament, après que és caigut en sos pecats miserablement». En concret el *Dotzè* —l'únic realment escrit d'aquest deu llibres restants— «tracta com lo relleva per lo bon regiment de tota la cosa pública».

Eiximenis dividí el *Dotzè* en dues parts: «la primera, més teòrica, sobre la ciutat, el regne, la cosa pública i les relacions entre el poder eclesiàstic i el civil; la segona, més pràctica i més atenta a les realitats de la vida diària, dedicada, per una banda, a l'exercici del bon govern per part del príncep i els seus oficials i consellers i, per l'altra, als vincles socials, jurídics, religiosos i familiars que conformaven el teixit social. Darrere d'aquesta estructura endevinem -tot i que no hi ha separacions netes- les tres branques de la filosofia moral d'Aristòtil: ètica o govern d'un mateix; econòmica o govern de la casa; política o govern de la comunitat. Els quatre primers tractats tenen el contingut més estrictament polític, mentre que els quatre últims tenen molt més a veure amb l'ètica i amb l'econòmica» (XVI-XVII).

L'any 1393 Eiximenis escriu els 39 capítols del *Regiment de la cosa pública*. Dos anys més tard, el 1385, Eiximenis redacta 869 capítols nous, i hi insereix (entre els capítols 357 i 395) els del *Regiment de la cosa pública*. Aquests 907 capítols són els que els manuscrits coneguts transmeten. L'edició incunable de Palmart afegeix, però, set capítols nous (els capítols 467-473), que, segons els editors, són capítols que Eiximenis hauria escrit l'any 1391 per tal de retractar-se, o si més no de puntualitzar el sentit d'algunes profecies de les quals s'havia fet ressò, a instàncies de Joan I. Aquestes profecies provenien de Joan de Rocatalhada i vaticinaven, per exemple (427/26-428/32), que «d'aquí avant [anno Domini MCCCC] diu que no y haurà reys, ne duchs, ne comptes, ne nobles ne grans senyors, ans d'aquí avant fins a la fi del món regnarà

per tot la justícia popular e tot lo món, per consegüent, serà partit e regit per comunes, axí com vuy se regex Florença, e Roma, e Pisa, e Sena e d'altres ciutats de Itàlia e da Alamanya», tret potser de la casa de França. El rei Joan I, en moments d'assalts als calls i de revoltes populars, per mitjà d'una lletra adreçada a Pere d'Artés i datada el 17 de novembre de 1391, avisa Francesc Eiximenis que «d'ací avant se abstenga de aytals paraules si no vol provocar nostra ira sobra si» (XL). Poc després, en una lletra datada el 12 de desembre i adreçada a «Mestre Francesc», el rei Joan reconeixia que «havem haüid gran pler de la bona escusació que havets feta» (XLII). Probablement aquesta «bona escusació» són els set capítols palinòdics.

L'edició del text va de la pàgina 1 a la 451. La numeració de les línies del text recomença a cada capítol. Entre parèntesis quadrats hi ha la indicació de la foliació del manuscrit pres com a base de l'edició. L'aparat crític de les variants més importants no és a la part inferior del text, ans en les pàgines 453-619.

Agraïm als editors la feinada que han fet i estan fent. És un veritable plaer poder llegir en una edició acurada la prosa fluida, suggerent, farcida de citacions d'autors de tots els temps de Francesc Eiximenis. D'altra banda, aquesta profusió de citacions obligarà ben segur l'editor i l'equip a un treball adicional —que esperem màximament reeixit— d'identificació de les fonts a l'hora de confeccionar els índexs (volum següent i darrer). Esperem que ben aviat el segon volum de la primera part completi l'edició del *Dotzè*.

Jaume Mensa i Valls

Francesc EIXIMENIS, *Llibres, mestres i sermons. Antologia de textos*. A cura de David GUIXERAS i Xavier RENEDO. Estudis introductoris de Xavier RENEDO (Biblioteca Barcino, 2), Barcelona: Barcino 2005, 268 pp.

Els autors han aplegat en aquesta antologia un conjunt ben significatiu de textos d'Eiximenis relacionats d'una o altra manera amb l'educació. Les obres de les quals procedeixen els textos són els *Primer* (manuscrits 459 de la Biblioteca de Catalunya i 1790 de la Nacional de Madrid), *Segon* (de l'antologia d'Albert G. Hauf), *Terç* (de les edicions de Martí de Barcelona i Feliu de Tarragona, de Jorge E. Gracia o de la futura edició que prepara X. Renedo per a les «Obres de Francesc Eiximenis») i *Dotzè del Crestià* («Obres de Francesc Eiximenis»), el *Llibre de les dones* (edició de Naccarato, completada amb el manuscrit 461 de la Biblioteca de Catalunya), el *Regiment de la cosa pública* (Daniel de Molins de Rei), el *Llibre dels àngels* (de l'edició en preparació de Sadurni Martí per a les «Obres de Francesc Eiximenis») i la *Vita christi* (manuscrits 459 i 460 de la Biblioteca de Catalunya i 49 de l'Arxiu Capitular de Barcelona). Per tal de facilitar-ne la lectura, els textos «han estat sotmesos a una regularització ortogràfica radical, d'acord amb la normativa vigent» (p. 10). Les nombroses notes a peu de pàgina ofereixen també la traducció dels passos difícils, la indicació de les fonts (quan ha estat possible) o notícies històriques. Al final del llibre (pp. 253-265), trobem el glossari de paraules antigues (pp. 253-265).

Els textos d'Eiximenis són agrupats en cinc capítols: *Del paradís a les ciutats* (pp. 13-66), *L'educació a la llar* (pp. 67-142), *Educació i societat* (pp. 143-208), *L'educa-*